

PREMISELE CIVILIZAȚIEI GETO-DACICE*

Geto-dacii aparțin grupului nord-tracic, din care erau desprinși în secolul al VI-lea î.e.n., fiind cunoscuți ca atare din relatările lui Herodot cu privire la conflictul dintre sciți și perși de sub conducerea lui Darius, care a avut loc la Dunărea Inferioară în anul 514 î.e.n. După supunerea fără lupte a triburilor tracice aflate mai sus de Apollonia și Mesambria, a urmat înfrângerea geților, care, după cum ne informează Herodot „fiind supuși de perși urmași și ei grosul oștirii”¹, desigur împotriva sciților. Odată cu acest eveniment descris de Herodot, în care sînt menționați geții, s-a considerat în istoriografia mai veche din țara noastră că s-ar fi trecut de la preistorie la istorie, ceea ce nu corespunde realității, întrucît istoria nu începe cu primele știri scrise, ci odată cu cele mai vechi dovezi despre existența societății omenești, adică din paleolitic. În această privință, convențională este și clasificarea potrivit căreia în secolul VI î.e.n., odată cu apariția știrilor scrise reprezintă perioada de cristalizare și de accentuare a diviziunii ramurilor nord și sud-tracică, precum și de întrepătrundere a culturii tracice locale cu elemente de cultură cimeriană, ilirică, scitică și greacă.

Devreme ce sînt menționați geții cu prilejul evenimentelor din 514 î.e.n. ei trebuie să se fi separat din grupul nord-tracic mai demult. Întrucît aria culturii Basarabi corespunde, în general, cu aceea a răspîndirii geto-dacilor, se poate presupune că din secolul al VIII-lea î.e.n., de cînd începe această cultură, ar putea fi vorba de geto-daci. În acest caz, grupul nord-tracic, corespunzător geto-dacilor, s-a separat de cel sud-tracic în prima epocă a fierului, care din punct de vedere etnic reprezintă perioada de cristalizare și de accentuare a diviziunii ramurilor nord și sud-tracică, precum și de întrepătrundere a culturii tracice locale cu elemente de cultură cimeriană, ilirică, scitică și greacă.

Coborînd și mai mult în timp, se admite astăzi, că în epoca bronzului (circa 2000 — 1150 î.e.n. sau după alții 750 î.e.n.)² se desprind tracii din populațiile indoeuropene, atestate în acest spațiu în perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (2500 — 2000 î.e.n.)³. În amalgamul de elemente locale și străine, caracteristic pentru această perioadă de tulburări, un rol important a revenit celor răsăritene, datorită pătrunderii aici, și mai departe spre Balcani și Europa Centrală, în mai multe reprize, cu începere în jur de 2700 î.e.n., a unor populații de păstori seminomazi, identificate din punct de vedere lingvistic și cultural cu indoeuropenii⁴, din care au început să se desprindă în epoca bronzului triburile tracice din spațiul carpato-balcanic. De aici rezultă că populațiile anterioare din spațiul respectiv, cărora le aparțin culturile neolitice, erau preindoeuropene, neputîndu-se pune, din punct de vedere arheologic și lingvistic, pe seama indoeuropenilor.

În cadrul acesta cronologic, de aproximativ două milenii, se plasează geneza culturii geto-dacice, considerată a fi apărut în secolul al VI-lea î.e.n. și cu maximum de dezvoltare în secolul I î.e.n. — I e.n., în epoca corespunzătoare lui Burebista și Decebal.

Pentru lămurirea acestui proces îndelungat un rol important a revenit săpăturilor arheologice, îndeosebi din ultimii 30 de ani din România, prin care s-au adus numeroase și importante date noi privitoare la originea, caracteristicile și cronologia atît a culturilor deja cunoscute, cît și ale altora noi, identificate pentru prima dată acum, precum și în ceea ce privește stadiul de dezvoltare social-economică și culturală a comunităților tribale, relațiile lor cu triburile din zonele vecine sau mai îndepărtate și, în genere, istoria triburilor din acest spațiu în intervalul de timp respectiv.

Astfel, din datele pe care le deținem, rezultă că în procesul de geneză a epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean prezintă un deosebit interes culturile perioadei de tranziție de la neolitic

* O variantă a acestui articol, însă fără note, cu titlul: *Geneza geto-dacilor și a civilizației lor*, a apărut în limbile franceză, germană, engleză, spaniolă și rusă, în publicația trimestrială pentru străinătate, *File de istorie*, III, 1978, nr. 1.

¹ Herodot, IV, 96.

² S. Morintz, *Probleme privind originea tracilor în lumina cercetărilor arheologice*, în *Revista de istorie*, 30, 1977, 8, p. 1480 și urm.

³ *Ibidem*, p. 1469.

⁴ M. Garașanin și I. Nestor, *Les peuples de l'Europe du Sud-Est à l'époque préromaine*, în *Actes du premier Congrès International des Études balkaniques et sud-est européennes*, Sofia, 1970, p. 23 și urm. Prin cercetările ulterioare s-a stabilit că primele contacte ale triburilor eneolitice din spațiul carpato-dunărean cu indoeuropenii datează de la sfîrșitul fazei Cucuteni A (Cucuteni A₄).

la epoca bronzului, avînd ca punct de plecare fondul eneolitic precedent, care în evoluția lui a suferit și transformări, îndeosebi prin legăturile cu elementele de origine estică, sudică și central-europeană, apărînd către sfîrșitul lui fenomene culturale noi, oarecum de caracter mixt, autohton-alohton, corespunzătoare grupurilor Horodiștea-Foltești, Cernavoda II—III, Coțofeni, amforelor sferice, precum și mormintelor plane cu ocră⁵.

În jur de 2000 î.e.n., odată cu încheierea perioadei de tulburări și deplasări, triburile din spațiul carpato-dunărean au cunoscut o nouă etapă în dezvoltarea lor economică, socială și culturală, corespunzătoare începutului epocii bronzului. Acum s-a constituit în spațiul carpato-balcanic vatra de locuire a tracilor, dezvoltîndu-se în anumite arii ale acestui spațiu, în condiții de stabilitate, uniuni puternice tribale, care în ciuda fărîmițării lor, mai mare ca în eneolitic, datorită condițiilor economice și sociale din această etapă, au fost în legătură între ele, individualizîndu-se față de populațiile vecine prin originalitatea culturii lor.

În această privință, de la I. Andrieșescu, V. Pârvan și I. Nestor, care au scos în evidență caracteristicile principale ale epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean⁶, și pînă astăzi, prin cercetări privitoare la culturile și metalurgia epocii bronzului din acest spațiu, au sporit în mod simțitor dovezile cu privire la permanența și procesul de unificare etnică și culturală, pe arii mai mari, din spațiul respectiv în epoca bronzului, precum și în ceea ce privește problema derivării primei epoci a fierului din manifestările culturale de la sfîrșitul epocii bronzului⁷. Diferențierile regionale din cadrul acestei unități etno-culturale tracice s-au explicat prin condiții locale și influențele exercitate din teritoriile vecine ale spațiului carpato-dunărean⁸.

Complexele culturale ale epocii bronzului din acest spațiu au evoluat lin, fără zguduiri mai mari din afară pînă către sfîrșitul epocii bronzului⁹.

La geneza culturilor din această epocă, pe lângă factorul local, din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, cu rădăcini în eneolitic, au participat și alte elemente de origine sudică, estică, central-europeană și nordică.

Astfel, în bronzul timpuriu (cca. 2000/1800 — 1550 î.e.n.), complexul Glina III—Schneckenberg din Muntenia, Oltenia și SE Transilvaniei și aspectul atestat prin necropola de la Zimnicea se caracterizează printr-un amestec de elemente de origine sudică, estică și central-europeană¹⁰. Elemente sudice și central-europene sînt prezente și în cultura Periam din Banat¹¹. În schimb, în unele morminte tumulare din Muntenia sînt atestate elemente estice, din stepele nord-pontice și central-europene¹², spre deosebire de grupul mormintelor în cutii de piatră din jumătatea de nord a Moldovei și din zona subcarpatică a Munteniei, care se orientează atît spre sud, la mormintele de la Verbița și Bela Crvka, cît și spre nord, la grupul podolian al amforelor sferice¹³.

În ceea ce privește metalurgia bronzului, s-a scos în evidență că minereurile de cupru cu arsen (bronzuri cu arsen) erau utilizate nu numai în bronzul timpuriu, cum o atestă unele desco-periri de la Sărata Monteoru, Tulcea și Deva, ci chiar și mai înainte, la sfîrșitul eneoliticului cum o indică analizele spectrale ale unor obiecte din așezarea Cucuteni B de la Sărata Monteoru ceea ce constituie o continuitate în această privință, de la eneolitic la bronzul timpuriu¹⁴. Dealtfel după regresul metalurgiei aramei din perioada de tranziție, odată cu începuturile epocii bronzului s-a intensificat această activitate, întîlnindu-se alături de piese de cupru, primele obiecte de bronz la care se adaugă și primele forme de turnat¹⁵, a căror prezență constituie o caracteristică a bronzului timpuriu¹⁶. Atît numărul mai mare de piese de metal în comparație cu perioada de tranziție, cît și procedeele tehnice folosite, indică fără îndoială un stadiu mai evoluat al dezvoltării social-economice a comunităților tribale respective, corespunzător epocii bronzului¹⁷.

⁵ P. Roman, *Zum Problem des Beginns der Frühbronzezeit in Rumänien*, în *Acta Archeologica Carpathica*, XV, 1975, p. 145 și urm.

⁶ D. Berciu, *Unitatea străveche carpato-dunăreană, bază a dezvoltării istorice ulterioare*, în *Unitatea și continuitatea în istoria poporului român*, București, 1968, p. 35.

⁷ *Ibidem*, p. 45 și urm.

⁸ *Ibidem*, p. 36.

⁹ I. Nestor, cap. *Epoca aramei și a bronzului*, în *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 29.

¹⁰ Vezi și S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, p. 12, după care bronzul timpuriu se datează 2000—1700 î.e.n. În ceea ce privește aspectul din necropola de la Zimnicea, a se vedea A. D. Alexandrescu, *La nécropole du Bronze ancien de Zimnicea (dép., de Teleorman)*, în *Dacia*, N. S., XVIII, 1974, p. 79 și urm.

¹¹ D. Popescu, *Asupra începuturilor epocii bronzului în România (Partea a II-a)*, în *SCIV* 16, 1965, 2, p. 332; *idem*, *op. cit.* (Partea a IV-a), în *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 158 și urm.

¹² P. Roman, *op. cit.*, p. 148.

¹³ *Ibidem*, p. 152 și urm. Pentru legăturile cu grupul din Podolia a se vedea M. Dinu, *K voprosu o kulture šarovidnyci amfor na teritorii Moldovy*, în *Dacia*, N. S., IV, 1960, p. 91 și urm.

¹⁴ Al. Vulpe, *Probleme actuale privind metalurgia aramei și a bronzului în epoca bronzului în România*, în *Revista de istorie*, 27, 1974, 2, p. 248.

¹⁵ *Ibidem*, p. 246.

¹⁶ Pentru această problemă a se vedea E. Schubert *Einige Bemerkungen zur metallurgischen Entwicklung in östlichen Mitteleuropa am Übergang von Spätneolithikum zur Frühbronzezeit*, în *Acta Archeologica Carpathica*, XV 1975, p. 198.

¹⁷ Pentru problema importanței activității metalurgice în procesul trecerii de la eneolitic la epoca bronzului a se vedea și Chr. Strahm, *Der Übergang vom Spätneolithikum zur Frühbronzezeit in der Schweiz*, în *Preistoria Alpina*, 10, 1974 p. 21, în ceea ce privește Elveția.

În continuare, cercetările mult mai numeroase pentru bronzul mijlociu (cca 1550 — 1300 î.e.n.)¹⁸ decît pentru etapa anterioară, a bronzului timpuriu, au contribuit la o mai bună cunoaștere a culturilor materiale și a vieții spirituale din această vreme, precum și a legăturilor cu culturile contemporane din estul, centrul și sud-estul Europei, îndeosebi cu civilizația miceniană, pusă pe seama grecilor, care au locuit în sudul Peninsulei Balcanice de la începutul mileniului al II-lea î.e.n.

Astfel, s-au procurat noi date relativ la originea, evoluția și particularitățile culturilor Tei, Monteoru, Costișa, Verbicioara, Pecica, Vatina, Gîrla Mare, Wietenberg și Otomani, aparținînd populațiilor tracice din această vreme.

La fel s-a încercat să se dea și unele noi interpretări problemei relațiilor acestei culturi cu civilizația miceniană, problemă care a preocupat în repetate rînduri pe arheologii români și străini. Astfel, s-a arătat că spadele zise de tip micenian, exceptînd piesa de la Medgidia din Dobrogea de tip micenian, produsă într-un centru din Balcani ca și săbiile de acest tip din Bulgaria¹⁹, se deosebesc de săbiile clasice miceniene, fiind considerate importuri sudice în mediul local²⁰ sau eventual imitații după prototipuri egeene. De asemenea, s-a sugerat că motivul spiralic, ca expresie a simbolului solar, ar fi putut apărea în epoca bronzului (culturile Otomani, Wietenberg, Suciul de Sus ș.a.) independent de influența egeeană, întrucît se știe că cultul solar datează în spațiul carpato-dunărean de la începutul bronzului mijlociu, putînd avea eventual aici rădăcini și mai vechi, avîndu-se în vedere preferința din acest spațiu pentru spirală în redarea motivului solar spre deosebire de civilizația miceniană, în care motivele spiralo-meandrice au un rol predominant decorativ²¹. În orice caz, așa cum s-a arătat recent, fără a nega sau subestima influențele miceniene în spațiul carpato-dunărean, se pare că acestea nu au influențat profund în a doua jumătate a bronzului mijlociu din acest spațiu nici dezvoltarea metalurgiei și nici înflorirea decorului spiralo-meandric²².

În ceea ce privește metalurgia bronzului, pentru prima dată este atestată în bronzul mijlociu o bogată activitate în acest domeniu, îndeosebi în Transilvania (de exemplu depozitul de la Apa), în care, preluîndu-se unele idei din Orientul Apropiat, s-a creat un repertoriu de forme proprii originale, studiate parțial (topoare și săbii) din punct de vedere tipologic și cronologic²³.

Cu prilejul acestor cercetări s-a scos în evidență continuarea folosirii aramei, alături de bronz, pînă în a doua jumătate a bronzului mijlociu, cînd obiectele de aramă sînt înlocuite cu cele de bronz, precum și creșterea procentului de cositor în aliajul de bronz în bronzul mijlociu, care s-a pus pe seama sporirii posibilităților de acces ale comunităților tribale carpato-dunărene la sursele de cositor, în urma intensificării relațiilor de schimb cu Europa Centrală²⁴.

Procedeele tehnice folosite pentru obținerea obiectelor de bronz, ca de altfel și a celor de aur din tezaurele și descoperirile izolate din spațiul carpato-dunărean (Țufalau-Covasna, Persinari-Dîmbovița ș.a.)²⁵, presupun cunoștințe metalurgice, experiență și metode de lucru superioare și uneori complicate. Toate acestea nu se pot înțelege fără un început de specializare atît în extragerea și reducerea minereurilor, cît și în prelucrarea bronzurilor.

În ultima etapă a epocii bronzului din spațiul carpato-dunărean, corespunzătoare bronzului tirziu (cca 1300 — 1150 î.e.n.)²⁶ se constată modificări esențiale în economia și cultura triburilor tracice din acest spațiu. Astfel, metalurgia bronzului a căpătat o dezvoltare mai mare, după cum o dovedesc numeroasele depozite de unelte, arme și obiecte de podoaibă de bronz din Transilvania (de exemplu Uriu de Sus ș.a.) și într-o măsură mult mai mică din regiunile extracarpătice ale României și din Dobrogea²⁷.

În condițiile economice și istorice din etapa respectivă s-a trecut de la așezările întinse ale agricultorilor primitivi și crescătorilor de vite din bronzul mijlociu la acelea în formă de sălaș cu economie predominant păstoraască, favorizată poate și de anumite schimbări de climă, precum și la o mai mare mobilitate și întrepătrundere a unor triburi înrudite lingvistic și cultural. În legătură cu aceste transformări în felul de viață al comunităților respective sînt și majoritatea culturilor de la sfîrșitul epocii bronzului, care, cu toate că se dezvoltă din fondul local al acelor din bronzul mijlociu, totuși, în condițiile istorice din această vreme capătă aspecte deosebite, mixte și de tranziție către etapa următoare a primei epoci a fierului.

¹⁸ Vezi și S. Morintz, *op. cit.*, p. 12, după care bronzul mijlociu se datează 1700—1500 î. e. n. (prima parte) și 1500—1300 î. e. n. (a doua parte).

¹⁹ M. Irimia, *Das mykenische Bronzeschwert aus Medgidia, in Dacia*, N. S., XIV, 1970, p. 395.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 251 și urm.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 254 și urm.

²⁴ *Ibidem*, p. 247 și urm.

²⁵ D. Popescu, *Asupra unor tezaure de aur din epoca bronzului*, in *SCIV*, 13, 1962, 2, p. 399 și urm.; A. Mozsolics, *Goldfunde des Depothorizontes von Hajdúsámson*, in 46—47, *BerRGK*, 1965—1968, *passim*; idem, *Brönze und Goldfunde des Karpatenbeckens, Depotfundhorizonte von Forro und Opalyi*, Budapest, 1973, *passim*.

²⁶ Vezi și S. Morintz, *op. cit.*, p. 12, după care bronzul tirziu se datează 1350/1300—1200/1100 î.e.n.

²⁷ Vezi M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 18 și urm. și p. 51 și urm.

În această privință, caracteristice pentru sfârșitul epocii bronzului sînt culturile Noua (răspîndită și între Prut și Nistru, la Florești, Ghindești, Fălești etc.) și Coslogeni, strîns înrudite cu cultura răsăriteană Sabatinovka, la geneza căroră, alături de fondul local (Monteoru, Costișa, Komarovo și Tei), au participat și unele elemente estice de aspect Srubno-Hvalinsk²⁸. În afară de acestea, în aceeași vreme, grupul Zimnicea, cu analogii la Plovdiv, pus în legătură cu un curent sudic, balcano-dunărean, a venit în contact cu cultura Tei și într-o măsură mai redusă cu culturile Verbicioara, Gîrla Mare și Coslogeni²⁹. În felul acesta, zona respectivă, în care este localizat grupul Zimnicea-Plovdiv pe teritoriul României, a fost orientată cultural și etnic către sud și vest, fiind deschisă, în cadrul grupului Coslogeni și unor elemente de origine răsăriteană, aparținînd marelui complex Noua-Sabatinovka-Coslogeni³⁰.

În schimb, culturile Otomani, Suciul de Sus și Gîrla Mare și-au continuat evoluția fără transformări prea mari din bronzul mijlociu pînă în bronzul tîrziu inclusiv, nefiind afectate de culturile Noua dinspre est și a mormintelor tumulare din centrul Europei³¹.

În continuare, în prima epocă a fierului, din mijlocul secolului al XII-lea î.e.n., dată admisă în general pentru începutul acestei epoci în spațiul carpato-dunărean, și pînă în secolul al VIII-lea sau al VI-lea î.e.n., cînd sînt menționați în izvoarele scrise geto-dacii, societatea nord-tracică din acest spațiu a cunoscut o mare dezvoltare din punct de vedere social-economic și cultural.

În general, în spațiul carpato-dunărean nu a fost o cezură de la sfârșitul epocii bronzului la prima epocă a fierului, ci o continuitate culturală și etnică. Pe de altă parte, la începutul primei epoci a fierului se mențin elementele de cultură mai veche din epoca bronzului, iar pe de altă parte apar altele noi, care se vor dezvolta în etapele următoare ale acestei epoci.

Astfel, în ceea ce privește societatea locală sînt indicii că în etapa de început a primei epoci a fierului (cea 1150 pînă la 750 î.e.n.) se continuă felul de viață predominant păstoresc de la sfârșitul epocii bronzului, caracterizat îndeosebi prin așezările mici în formă de sălașe, de tipul movilelor plate de cenușă. Din aceeași vreme datează însă și așezările întinse, întărite cu valuri și șanțuri, între care se remarcă, prin dimensiunile lor mari, acelea din Transilvania (Sintana, Cornești, Ciceu-Corabia ș.a.)³².

În ceea ce privește ceramica, în afară de specia cenușie de tradiție mai veche din epoca bronzului, se întîlnește și o alta nouă hallstattiană, neagră lustruită, fațetată și canelată, de origine est-central europeană.

Metalurgia bronzului atinge acum cea mai mare dezvoltare, după cum o atestă numărul mare de obiecte de bronz din depozite (Suseni ș.a.) și îndeosebi turnătorii, dintre care cea mai importantă este aceea de la Uioara (jud. Alba)³³. În schimb, metalurgia fierului este de abia la început, fiind ilustrată doar prin cîteva descoperiri timpurii de obiecte de fier din Transilvania și Banat³⁴. Cunoștințele tehnologice, în acest din urmă domeniu, s-au difuzat la început din nord-vestul Balcanilor și, într-o măsură mai redusă, către sfârșitul Hallstattului timpuriu, prin așa-zisa cale cimeriană, indirect dinspre Panonia³⁵.

Din punct de vedere cultural, s-au deosebit două mari complexe, dintre care unul cu ceramică imprimată în spațiul carpato-balcanic (grupurile Insula Banului, Babadag, Stoicani-Brad-Cozia și Pșenicevo-Razkopașița), cu unele elemente spre est pînă în aria culturii Ciornile și spre sud-est pînă în așezarea Troia VII B₂³⁶ și altul cu ceramică canelată (grupurile Gáva, Susani, Reci și Mediaș),

²⁸ A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în *Arh. Mold.*, II-III, 1964, p. 143 și urm.; idem, *Sur les problèmes du bronze tardif carpato-danubien et nord-ouest pontique*, în *Dacia*, N. S., XI, 1967, p. 59 și urm.

²⁹ Pentru grupul Zimnicea-Plovdiv a se vedea A. D. Alexandrescu, *La nécropole du bronze récent de Zimnicea (dép. de Teleorman)*, în *Dacia*, N. S., XVII, 1973, p. 80 și urm., și S. Morintz, *op. cit.*, p. 55 și urm.

³⁰ Pentru cultura Coslogeni a se vedea S. Morintz și N. Angelescu, *O nouă cultură a epocii bronzului în România*, *Cultura de tip Coslogeni*, în *SCIV*, 21, 1970, 3, p. 373 și urm. și S. Morintz, *Contribuții arheologice...*, p. 121 și urm. În afară de acestea, a se mai vedea și V. Leahu, *Cu privire la sfârșitul epocii bronzului în Muntenia*, în *SCIV*, 20, 1969, 1, p. 18 și I. Nestor, *Epoca aramei și a bronzului, în Istoria poporului român*, București, 1970, p. 31, după care grupul meridional, identificat la Zimnicea și la Coslogeni, a participat la geneza complexului Noua-Sabatinovka.

³¹ A se vedea Iv. Ordentlich, *Cercetările arheologice de a Otomani și Sălacea și locul lor în contextul culturii Otomani*,

teză de doctorat, rezumat, Iași, 1973; T. Bader, *Cultura Suciul de Sus în nord-vestul României*, în *SCIVA*, 23, 1972, 4, p. 531; idem, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 30 și urm.; C. Kacsó, *Contributions à la connaissance de la culture de Suciul de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuș*, în *Dacia*, N. S., XIX, 1975, p. 59 și urm. și nota 68; S. Morintz, *Contribuții arheologice*, p. 28 și urm. și p. 163 și urm.

³² K. Horedt, *Așezările fortificate din prima vîrstă a fierului în Transilvania*, în *Probleme de muzeografie*, 1960, p. 179 și urm.

³³ A se vedea M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, p. 114 și urm.

³⁴ A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României* în *SCIVA*, 26, 1975, 1, p. 17 și urm.

³⁵ *Ibidem*, p. 32 și urm. După opinia autorului, metalurgia fierului a început în vestul României (Maramureș și Banat) în Hallstatt A și s-a generalizat treptat în Hallstatt B.

³⁶ S. Morintz și P. Roman, *Un grup hallstattian timpuriu în sud-vestul României - Insula Banului*, în *SCIVA*, 20, 1969, 3, p. 418 și urm.

care din arcu carpatic s-a extins pînă la Nistrul superior, sub forma aspectului Holigrad, iar ca infiltrații pînă în Muntenia și Oltenia ³⁷.

În aria mare de răspîndire a acestor două complexe culturale cu ceramică imprimată și canelată au apărut, în Hallstattul timpuriu, prin interferențe culturale și etnice, culturi mixte și noi sinteze culturale, corespunzătoare așa-zisului proces de hallstattizare a acestui spațiu ³⁸, care a pornit din zona dintre Carpații Slovaciei, Munții Apuseni și Dunărea Mijlocie, inclusiv nordul Iugoslaviei ³⁹. Acest proces, complex, de transformări, s-a desfășurat în cadrul continuității culturale și etnice tracice.

Triburile tracice din spațiul carpato-dunărean s-au dezvoltat în continuare în perioada mijlocie a Hallstattului (circa 750 — 600 î.e.n.), odată cu modificările produse în structura social-economică și suprastructura lor, prin intensificarea metalurgiei fierului, în urma exploatării minereurilor de fier locale. Aceasta se reflectă în primul rînd în așezările și necropolele marelui complex cultural Basarabi, răspîndit din Panonia pînă în R. S. S. Moldovenească și din Transilvania pînă în nordul Bulgariei și Iugoslaviei ⁴⁰. În această arie mare de răspîndire el prezintă mai multe aspecte locale, la geneza cărora stă, fără îndoială, fondul hallstattian timpuriu, care, la rîndul lui, a absorbit elemente culturale ale epocii bronzului. Înrudite cu acest complex sînt alte grupuri locale, derivate din el în cea mai mare parte, ca de exemplu Birsești-Ferigele, răspîndit în regiunea subcarpatică din Vrancea și pînă în Oltenia ⁴¹, Gogoșu din Oltenia ⁴² și altele, prin care se atestă că în această perioadă a existat o locuire tracică intensă, cu unele interpenetrări ilirice în sud-vest.

În ceea ce privește felul de viață al comunităților tribale respective, în timp ce unele se îndeletniceau îndeosebi cu agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile, care continuă să se separe de agricultură, altele erau mai mult războinice, cum o atestă numărul mare al armelor de fier, așezările întărite cu șanțuri și valuri și o aristocrație militară desprinsă tot mai mult de masa tribală. Prin schimburi, în care intrau și elemente de cultură materială ilirică ale Hallstattului central-european și balcanic, s-au accentuat diferențierile sociale din sinul societății locale, îndeosebi din Transilvania și Oltenia.

Această evoluție social-economică și culturală s-a continuat neîntrerupt în faza finală a Hallstattului (cca 600 — 500 î.e.n.), cînd sînt menționați geto-dacii în izvoarele scrise, în a căror evoluție culturală pînă la cucerirea Daciei de romani s-au deosebit următoarele trei perioade: prima, timpurie, de formare a acestei culturi, pe fond hallstattian local (circa 700 — 300 î.e.n.); a doua, mijlocie, de relativă stagnare a dezvoltării acestei culturi (circa 300 — 100 î.e.n.) și a treia, de maximă dezvoltare a ei, corespunzătoare, în general, epocii lui Burebista și Decebal (100 î.e.n. — 100 e.n.).

Factorul local, nord-tracic, din prima epocă a fierului din spațiul carpato-dunărean a constituit baza pe care s-a dezvoltat organic cultura geto-dacică din cea de-a doua epocă a fierului. Nu este vorba numai de persistențe și tradiții mai vechi din prima epocă a fierului, cum s-a susținut uneori, ci de prezența însăși a principalelor forme locale în ceramică, unelte, arme și podoabe, care s-au transformat acum, permițînd în acest fel să se stabilească legătura genetică dintre culturile geto-dacică și tracică locală.

Pe de altă parte, în a doua epocă a fierului contactul activ al localnicilor din nordul Dunării cu lumea greacă și aceea tracică de la sud de fluviu, în care sînt incluși și geții din Dobrogea, precum și cu grecii din coloniile de pe litoralul dobrogean al Mării Negre, cu sciții și celții, ca și cu ilirii și romanii, aflați pe o treaptă superioară de dezvoltare social-economică și culturală, a contribuit la progresul tehnic și cultural al societății locale, accentuîndu-se în același timp, prin intensificarea schimburilor, contradicțiile interne care frămîntau societatea geto-dacică.

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA

³⁷ E. Zaharia, *Remarques sur le Hallstatt ancien de Transylvanie. Fouilles et trouvailles de Mediaș 1958*, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 102 și urm.; S. Morintz, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în spațiul carpato-balcanic*, în *Revista de istorie*, 27, 1974, 6, p. 902 și urm.; G. I. Smirnova, *Complexele de tip Gáva-Holigrady. O comunitate cultural-istorică*, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 359.

³⁸ S. Morintz, *op. cit.*, în *Revista de istorie*, p. 903.

³⁹ I. Nestor, *op. cit.*, *Istoria poporului român*, p. 34.

⁴⁰ A se vedea Al. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit in*

Rumänien (die Basarabi-Kultur), în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 128; Vl. Dumitrescu, *La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (dép. de Dolj), Olténe*, în *Dacia*, N. S., XII, 1968, p. 247 și urm.

⁴¹ Idem, *Necropola hallstattiană de la Fertigle*, București, 1960.

⁴² D. Berciu și E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949) și (1950)*, în *Materiale*, II, 1956, p. 406 și urm.

LES PRÉMISSSES DE LA CIVILISATION GÉTO-DACE

RÉSUMÉ

Les premières mentions écrites des Géo-Daces, connues de la relation d'Hérodote des luttes entre les Scythes et les Perses, qui ont eu lieu sur le Danube Inférieur en 514 av.n.è. peuvent être datées du VIIIe siècle av. n. è., ce qui correspond au commencement de la civilisation de Basarabi, dont l'aire de diffusion coïncide généralement avec celle des Géo-Daces. En ce cas la branche des Thraces du Nord s'est détachée de celle des Thraces du Sud durant le Hallstatt et celle des Thraces des populations indo-européennes à l'âge du bronze et au début du Hallstatt.

À côté du facteur local, datant de la période de transition du néolithique à l'âge du bronze, avec des racines dans l'énéolithique, à la genèse des civilisations de l'âge du bronze ont participé également des éléments d'origine méridionale, orientale, central-européenne et septentrionale. En général, les complexes culturels de cette époque ont connu une évolution calme jusqu'à la fin de l'âge du bronze quand ils ont acquis dans les conditions historiques de cette époque-là des traits caractéristiques particuliers, mixtes et de transition vers l'étape suivante, le Hallstatt.

Par la suite, pendant cette époque, la société des Thraces du Nord et à partir du VIIIe siècle av. n. è. celle des Géo-Daces ont connu un grand développement du point de vue social, économique et culturel.

À la période du Hallstatt ancien (vers 1150—750 av.n.è.), du fait des interférences culturelles et ethniques, dans la grande aire d'extension de deux complexes culturels à poterie imprimée et cannelée ont apparu des cultures mixtes et de nouvelles synthèses culturelles, qui correspondent au soi-disant processus de « hallstattisation » de cet espace, qui s'est déroulé dans les conditions de la continuité culturelle et ethnique thrace.

Le développement culturel des tribus thraces pendant le Hallstatt moyen (vers 750 — 600 av.n.è.) est attesté surtout par le grand complexe culturel de Basarabi, qui s'étendait de la Pannonie jusqu'à la zone du Dniestr et de Transylvanie jusqu'au sud et sud-est du Danube.

Cette évolution socio-économique et culturelle a continué d'une manière ininterrompue pendant la période finale du Hallstatt (vers 600 — 500 av.n.è.).

Le facteur local, nord-thracique, du premier âge du fer dans l'espace carpato-danubien a constitué la base sur laquelle s'est développée d'une manière organique la civilisation géto-dace du deuxième âge du fer et qui atteint son plus haut stade de développement à l'époque de Burébista et de Décébale.